

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא, א
אמר רבא: הני תרי מקרי דרדקי, חד גריס ולא דייק, וחד דייק ולא גריס - מותבינן ההוא דגריס ולא דייק, שְׁבִשְׁתָּא מְמִילָא נְפָקָא.
רב דימי מנהרדעא אמר: מותבינן דדייק ולא גריס, שְׁבִשְׁתָּא - פִּינּוּן דְּעָל עָל.

שְׁבִשְׁתָּא, פִּינּוּן דְּעָל, עָל

בסוגייתנו נחלקו אמוראים בשאלת סדרי העדיפויות במינוי מלמדי תינוקות: האם לתפקיד מלמד תשב"ר יש להעדיף את מי שמתמחה בדיוקנותו (דייק ולא גריס) או את מי שכוחו בבקיאיותו ובידענותו (גריס ולא דייק). שאלה זו אינה פשוטה כלל ועיקר: מחד גיסא, חשובה ביותר "גירסא דינקותא", וככל שירבו תלמידים לגרוס ולשנן תורה בצעירותם, תתקיים התורה בלבכם (בבלי שבת כא/ב ורש"י שם). האמורא רבא הרבה ללמד כמה חשוב לגרוס בתורה, כמובא בכמה מאמרים בתלמוד (כגון: עבודה זרה יט/א). ומאידך גיסא, חשוב מאוד שכבר מראשית הלימוד בנעוריו יֵשָׂא עול הדיוק ויקפיד על שלימות הלימוד ועל הקריאה המדוקדקת, וכך גם פי יִזְקִין ל' אִסור מְמַנָּה ויתרגל לברר כל לימוד על בוריו. גם על כך מלמד האמורא רבא בכמה מאמרים בתלמוד (כגון: ברכות טו/ב¹; פסחים קיב/א).

הכל מודים בנחיצות שני הערכים²: איכות הלימוד (הדיוק והדקדוק) מזה, וכמות הלימוד (היקף הגירסה) מזה; לא נחלקו אלא בשאלה מה קודם³.

לדעת רבא, מוטב להעסיק את מי שמלמד בזריזות, גם על חשבון חוסר דיוק מסוים בשלב הראשון, כי כך הילדים יספיקו ללמוד הרבה, והטעויות - יתוקנו בהמשך הלימוד: "שְׁבִשְׁתָּא [=השיבוש, הטעות, השגיאה] מְמִילָא [=מאליה, מעצמה] נְפָקָא [=יוצאת (ממוח התלמיד)]".

---

¹ בבלי מסכת ברכות דף טו סע"ב: תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבבך...
² כפי שכותב, למשל, הרמ"א (שו"ת סימן י ד"ה היסוד הרביעי): "הנה לא פליג רבא אלא בדגריס ולא דייק, אבל כשיש אחד דדייק וגריס והשני גריס ולא דייק פשיטא מוקמינן דדייק וגריס, שלא יעשה מעשה יואב". וכך עולה מפסק הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ב הלכה ג):
מלמד התינוקות שהוא מניח התינוקות ויוצא או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן או שהוא מתרשל בלימודן הרי זה בכלל אורור עושה מלאכה ה' רמיה, לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק... מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק.
ועי' פירוש הר"י קאפח לת"ת עמ' רסג הערה יח; עמ' רסז הערה כב (דלא כפירוש הכס"מ שכתב בבית יוסף שלהלן: "ולא נתבארו דברים אלו בדברי הרמב"ם ולא ידעתי למה").
³ השוה למחלוקת אם להעדיף למשרת ראש הישיבה את "סיני" או "עוקר הרים".

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סד עמוד א
דרב יוסף סיני, ורבה עוקר הרים. אצטריכא להו שעתא, שלחו להתם: סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני קודם, שהכל צריכין למרי חטיא. אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף, דאמרי ליה כלדאי: מלכת תרתין שנין. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא. כל הנך שני דמלך רבה, אפילו אומנא לביתיה לא קרא.

רש"י מסכת ברכות דף סד עמוד א

סיני - היו קורין לרב יוסף, שהיה בקי בברייתות הרבה.
עוקר הרים - לרבה בר נחמני, שהיה מחודד יותר בפלפול.
למרי חטיא - למי שקבץ תבואה למכור, כלומר: למי שקבץ שמועות.

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף יד עמוד א

אמר רבי יוחנן: פליגו בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, חד אמר: סיני עדיף, וחד אמר: עוקר הרים עדיף. רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים, שלחו לתמן: איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני עדיף, דאמר מר: הכל צריכין למרי חטיא, ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה. מלך רבה עשרין ותרתין שנין, והדר מלך רב יוסף. וכל שני דמלך רבה, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא חליף. אביי ורבא ורבי זירא ורבה בר מתנה הוו יתבי רישא, והוו צריכי רישא, אמרי: כל דאמר מלתא ולא מפרך להוי רישא. דכולהו אפירין, דאביי לא אפירין. חזייה רבה לאביי דגבה רישא, א"ל: נחמני, פתח ואימא. איבעיא להו: רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מנייהו עדיף? רבי זירא חריף ומקשה, ורבה בר רב מתנה מתון ומסיק, מאי? תיקו.

רש"י מסכת הוריות דף יד עמוד א

סיני עדיף - מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני.
וחד אמר עוקר הרים - דחריף ומפולפל בתורה אע"פ שאין משנה וברייתא סדורין לו כל כך.
רב יוסף - קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה.
הכל צריכין למרי חטיא - כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני דמשנה וברייתא אבוהון דהלכתא.

על תחזית אופטימית זו חולק רב דימי מנהרדעא, בהתבססו על טבע האדם המתקשה להשתחרר ממה שהורגל אליו⁴, ולכן "שִׁבְשֵׁתָא, פִּינּוֹן דְּעָל, עָל" [=השיבוש, כיון שנגנס, נכנס]⁵. כלומר, ברגע שהצליח שיבוש לחזור, ולא עקרו אותו מיד, סופו שישתרש ויישאר⁶. לפיכך, מעדיף רב דימי את המלמד הדייקן ביותר, אע"פ שהדיוק יאָט את קצב הלימוד ועקב כך יפחת ההספק.

בהמשך הסוגיה מביאים חז"ל מעשה נורא במלמדו של יואב שר הצבא למען דעת עד כמה שינוי קל מן הכתוב עלול להיות משמעותי, ודמו בראשו (!⁷) של מורה שאיננו מקפיד שתלמידיו יקראו מבראשית בצורה מדוקדקת. חז"ל אף דורשים את הכתוב בירמיה (מחזי) "אָרוּר עֲשֵׂה מְלָאכָתָהּ ה' רָמְיָהּ!" - על מלמד תינוקות שאינו מדייק מספיק. א"כ, מהלך הסוגיה נוטה לדעתו של רב דימי, המדגיש את חשיבותה של הוראת קריאה מדויקת, וזהו אחד השיקולים שעל פיהם הכריעו פוסקי ההלכה כדעתו (טור ושו"ע יו"ד רמה, יט⁸).

להלן נעיין בשני פרטים לשוניים בסוגיה זו השייכים לשני תחומים לשוניים:

א. תורת המשמעים (סמנטיקה בלעז)

ב. תורת הצורות / קְתָאָם דְּקְדוּקִי

ראשית, נדייק במשמעו של הפועל "דַּיִיק", המקביל לפועל העברי "מְדַיֵּק". על איזה דיוק מדובר כאן? לכאורה, מדובר בדיוק בקריאה, בהקפדה על היגוי נכון (של האותיות, הניקוד, הטעמים וכו'), כפי שמודגם בטעותו של יואב (ומלמדו?) שארעה באופן הקריאה של "זְכָר" עמלק" (וכ"כ הראש"ל צ הרב

⁴ כלשון הרמב"ם: "טבע האדם שהוא נינוח במורגל"

⁵ אולי גם זהו פתגם עממי קדמון.

⁶ ע"פ ניסוח מילון אבן שושן, ע' שבשתא.

⁷ נחלקו הדעות אם דמו בראשו כפשוטו. ועיין בפירוש הנצי"ב לשאלות, העמק שאלה ס"ק ט' הכותב שהמשפט שבספרים דידן "איכא דאמרי: קטליה! ואיכא דאמרי: לא קטליה" הוא תוספת בטר תלמודית והכוונה שיש גורסים בתלמוד כך ויש כך, ועיין בדק"ס. בכ"מ גרסינן דקטליה.

לדעת פרופ' משה ארנד ז"ל, הסיום במחלוקת בפרטי המעשה הוא אמצעי ספרותי שמטרתו לשוות למעשה אופי אמין ואוטנטי. הוא סבור, כי אין להניח שיש באגדה זו אמת היסטורית, אלא כל כולה לא חוברה אלא לצורך הרעיוני בלבד: בא וראה עד כמה גדולה האחריות הרובצת על כתפי מלמדי תורה! וכמה חשוב להקפיד על הדיוק בתורה! ואכמ"ל בשאלת האמת ההיסטורית של אגדות חז"ל.

⁸ טור יורה דעה סימן רמה: ואם יש כאן שנים הא' קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון והאחד אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם לוקחין אותו שמדקדק יותר.

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמה סעיף יט: אם יש כאן שני מלמדים, האחד קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון, ואחד אינו קורא כל כך, אלא שמדקדק עמהם להבינם, לוקחין אותו שמדקדק יותר.

יד רמה על אתר: "וקיימא לן כרב דימי. חדא דסלקא שמעתא כדידיה, ועוד דמסתבר טעמיה, ועוד דקא מייטנין האי עובדא דיואב לסיועי".

שאלות דרב אחאי גאון פרשת ואתחנן [סוף] שאילתא קמב ד"ה ברם צריך ברם צריך למי' היכא דאיכא תרי מקרי דרדקי חד גמיר וחד גריס הי מינייהו מותבינ' דגריס מותבינ' שבשתא כיון דגריס בהדי מר ומר ממילא נפקא או דילמא דגמיר מותבינן שבשתא דאידיבך תקיפא עד דנפקא ת"ש דאמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גמיר וחד גריס דגריס מותבינן שבשתא ממילא נפקא ורב דימי מנהרדעא אמ' דגמיר מותבינן שבשתא **דעל על והלכתא כרב דימי מנהרדעא**.

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ב סימן ט אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד דייק ולא גריס וחד גריס וחד דייק מותבינן ההוא גריס ולא דייק דשבשתא ממילא נפקא רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן ההוא דייק ולא גריס דשבשתא כיון **דעל על**.

והלכתא כרב דימי דבתראה הוא. ועוד דמיייתי גמרא סיעתא למילתיה ממילתא דיואב:

בית יוסף יורה דעה סימן רמה אות יח - יט ד"ה ואם יש ופירש רש"י... דגריס ולא דייק. שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו. ופסק הרא"ש (סי' ח) **כרב דימי דבתראה הוא ועוד דמיייתי תלמודא סיעתא לדבריו עכ"ל. ולא נתבארו דברים אלו בדברי הרמב"ם ולא ידעתי למה:**

אמנם, י"מ שאין הכרעה במחלוקת זו. ראה נו"כ הרמב"ם המובאים אצל הר"י קאפח לת"ת עמ' רסז הערה כב.

⁹ ראה יד רמה הנ"ל. ויש סוברים שרק יואב הוא שטעה, אלא שמלמדו לא דייק לתקנו. למשל:

בצמ"ח עוזיאל, שו"ת משפטי עוזיאל כרך א' או"ח סימן א'¹¹: "ודייק' שנאמר שם הוא מורה דוקא על דקדוק הקריאה בדקדוקה".

ברם, מלשון רבינו בעל הטורים¹² (שהועתקה לשולחן ערוך שם) משמע שמדובר כאן על דיוק במובן אחר: הדיוק בהבנה נכונה ושלמה של הנלמד. דיוק בתוכן ובמשמעותן של המלים, ולא דיוק בצורת ההיגוי שלהן. וז"ל:

"אם יש כאן שני מלמדים, האחד קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון [את הפשט]¹³, והאחד אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם - לוקחין אותו שמדקדק יותר".

ונראה שמקור דבריהם גם כן מסוגייתנו: אמנם, טעותו של יואב היתה פגם בקריאת צירוף המלים "יִזְכָּר עמלק", אך היתה לכך גם השפעה על המשמעות, שכן קריאתו השגויה שבשה גם את הבנתו המדויקת של הכתוב, ולכן לא הרג יואב אלא את הזכרים ולא את הנקבות של אדום¹⁴.

הרי לנו שדיוק במלים הוא המפתח לדיוק במשמעות! הדקדוק בלשון הוא האל"ף ב"ת של לימוד תורה! הלכך, מלמד תשב"ר צריך להקפיד על קריאתם המדויקת של תלמידיו מראשית לימודם, מתחילת

חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף כא עמוד א

חד גריס ולא דייק. לאו למימרא שמלמד טעות דבא כו"ע מודו שבשתיא דעל על אלא שאינו מדקדק בהם לעיין אם לומדין טעות אם לאו, והא דמייתי ראייה מיואב משום דכי אתא ושייליה לרביה אהדר ליה רביה זכר עמלק כדקרין והכיר בו כי למד יואב הטעות מעצמו ולא דקדק עליו, שאילו גם רבו טעה ללמדו זכר למה יהרגנו אם לימדו רבו טעות אלא ודאי כדאמרן.¹⁰ ואכמ"ל במהות הטעות. האחרונים הציעו לפחות שתי אפשרויות להסביר את הטעות, שמהם עולה בבירור שהקריאה הנכונה היא בחמש נקודות (ראה בחיד' פורת יוסף לאחר המהרש"א, ובדברי הרב משולם ראטה, בשורת אליהו, סימן ה'). וע"ע בדק"ס ובפירושו הר"י קאפח לת"ת עמ' רסג הערה יח (1/1).

¹¹ שו"ת משפטי עוזיאל כרך א - או"ח סימן א ד"ה ולע"ד נראה

ולע"ד נראה שהרמב"ם אמר בזה שתי הלכות: א' שצריך ליוזר מדברי שבוש שבאותו הלשון כלומר שיעתיק אותו למושג ברור ומדויק. ב' שידקדק באותו הלשון בהברת האותיות במוצאם והברתם הדקדוקית. ודבר זה הוא מקובל על הדעת שלא יהא דבורו של אדם בכל קריאה של מצוה דבור מבולבל ובלתי מדויק כפשוטי הילדים הקטנים שכל שומעם ילעג על לשונו הפגום והלקוי.

אולם דברי הרמב"ם צריכים ביאור: שהרי מדברי המדרש למדנו שהוראת מאמר דקדוק אותיות הוא הפרדת האותיות הדומות וכן מוכח מהירושלמי ומפירושו רה"ג ור"ח (ראה אוצר הגאונים לדר' מ' לוי ברכות שם באוצר הפירושים ופי' ר"ח) ומנין למד הרמב"ם לפרש מושג דקדוק אותיות בהוראת דקדוק הלשון במוצא האותיות והברת תנועותיהם? ונראה לפי ע"ד שהרמב"ם למד זה ממ"ש בגמ' כל הקורא את שמע ומדקדק באותיותיה מצננים לו גהינם שנאמר בפרש שדי והוא מפרשו כמ"ש הערוך (ערך פרוש): וכשאתה מפרש ומדקדק אותן אותיות ותיבות שיש בהן מלכות שמים דיינו קריאת שמע, מלכים בה אותו גהינם מקום מלכי אומות העולם הוא בה, תשלג תצנן ע"כ. הרי שהוא מבאר מאמר בפרש שדי לא במובן של הבדלה והפרדה כרש"י אלא בהוראת גלוי כלומר פירוש מבורר ומדקדק לכל בקריאתו המדקדקת.

וראיה לדברי הרמב"ם לע"ד ממ"ש (ב"ב כא א) הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס וכו' מותבינן דדייק ולא גריס שבשתיא כיון דעל על "ודייק" שנאמר שם הוא מורה דוקא על דקדוק הקריאה בדקדוקה כדמוכח ממעשה דיואב דאקריה רבי כל זכר באדם (שם) ולפי זה גם מאמר דקדק באותיותיה שנאמר בדברי ר"ח בר"ח מתפרש על דקדוק הלשון. ועוד ראיה לדברי הרמב"ם ממאמר רבי יוחנן כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו' ומהרש"א בח"א כתב שגם אביי לא חלק אדר"ח אלא בשונה בלא זמרה ע"כ (מגילה ל"ב) ואין ספק שנעימות הלשון הוא בבטוי כל אות וממנו במוצאו ומבטאו והברת התנועות בדקדוקם הנכון: ועל כל פנים להלכה פסק הרמב"ם ומרן ז"ל (או"ח ס"א) דקריאת שמע צריכה לאומרה בדקדוקה, זאת אומרת: בדקדוק הברת האותיות במוצאם ותנועתם ואם אמרה ולא דקדק באותיות יצא.

¹² הרי"י קאפח (הנ"ל) סבור שהטור מסביר בזה את לשון הרמב"ם הנ"ל. ולדעתו, טעה הטור בהסבר "מהיר לקרות" = "קורא הרבה", כמוכח מ"מהיר לדקדק".

¹³ תוספת ערה"ש (הלכה י"ז), וכוונתו: את הפירוש הנכון.

¹⁴ אכמ"ל בקושי שאדום אינו עמלק. הש': שו"ת קול מבשר חלק ב סימן מב

...וקשה להבין מה ענין אדום לעמלק, הלא שני הפכים הם, בעמלק נצטיינו למחות זכרו ולהשמידו כליל ובאדום נצטיינו שלא להתגרות בו כלל ולא לתעב אותו. ובאמת בירושלמי ראש השנה פ"א ה"א מקשה: כתיב והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה וכתוב בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך שלשים ושלוש שנה וכו', ומתרג' אח"כ: אמר ר' יודן בר שלום כתיב כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל אמר לו הקב"ה אני אמרתי לך אל תתגרו במ וביקשת להתגרות במ חייך שאינו נמנין לך, ופירש בקרבן העדה: וסובר דאדום לאו היינו עמלק. הרי דהירושלמי סובר דמה שהכרית יואב את הזכרים באדום חטא בזה שעבר על הציווי שלא להתגרות במ ודוד נענש על כך שאותן ששה חדשים לא נמנו למלכותו...

קריאתם, אף בטרם יגיעו לכלל הבנת משמעות הנלמד. דיוק זה נצרך לא רק בשביל אותם מקרים שרואים בעליל את השפעת אופן הקריאה על הפירוש הנובע ממנה (כבמעשה יואב), אלא בכדי להרגיל את התלמיד לדייקנות. מי שיתרגל לדייק בלשונו, ידייק גם בחשיבתו. ומורה שיזלזל בדיוק בצורת היגוי המלים בפי תלמידו (וק"ו של עצמו...), עלול לזלזל גם בדיוק בהבנת המלים. בנוסף, תלמיד שלא התרגל לדייק בלשונו, תחסר לו הרגישות לדקויות העולות מבין כפלי לשון הקדמונים, אשר יכולה לסייע לו לבחון אם הוא מכוון לדעתם, או שמא בודה דברים מלבו ומייחס להם דברים שלא עלו במחשבתם.

משנה חשיבות לדיוק בקריאתם המדויקת של התלמידים בתקופה שקדמה לכתיבת סימני הניקוד וכיו"ב (כלומר, עד תקופת הגאונים): כשקריאת המקרא המדויקת נמסרה על פה, עלולה הקריאה הנכונה בתורה להשתכח, ח"ו, אם לא יקפידו המלמדים להעביר בדיוק נמרץ את אופן הקריאה עם כל דקדוקיה ופרטיה, כולל אלו שאינם משנים את המשמעות¹⁵.

ואכן, הגר"ז, בעל התניא (בהלכות ת"ת בשו"ע שלו, פרק א', הלכה י"א) אחז בזה ובה, ויצא אֶת פְּלִמָּה¹⁶: "אם יש כאן שני מלמדים, האחד מדקדק הרבה שיקראו בלי טעות ושיבוש [=היגוי מדקדק של המלים¹⁷], אַן לדקדק להבינם על נכון פירוש המילות - בזמנינו שלומדים המקרא עם פירוש המילות - אבל אינו קורא הרבה מפני שמתרשל קצת, והשני קורא הרבה אלא שאינו מדקדק כל כך - מושיבין אותו שמדקדק יותר".

הפרט השני שנדקדק בו נוגע לתורת הצורות ולהתאם הדקדוקי מבחינת המין הדקדוקי (זכר/נקבה): כאמור, רב דימי בסס את הכרעתו לטובת המלמד הדייקן על המשפט: "שִׁבְשָׁתָא, פִּינָן דְּעָל, עָל". נראה שמשפט זה היה במקורו פתגם עממי מפורסם ("כדאמרי אינשי"), ואולי נאמר כמשל הדיוט מוחשי על "שבישתא",

¹⁵ הש': שו"ת הריב"ש סימן רפד

מה שהוקשה לך בההיא דע"ו (כט:), דא"ל ר' ישמעאל לר' עקיבא: אחי, היאך אתה קורא: כי טובים דודיך וכו'. איך אפשר בחכם גדול כר"ע, שישתבש בקריאת פסוק שהתינוקות יודעין אותו; אם לא נאמר שהספרים שלהם לא היו נקודים. והקשית עוד, מעובדא דרביה דיואב, המוזכר בב"ב (כ"א:): דאי ר"ע טעי בין דודך לדודיך, הא לא עדיף רביה דיואב מר"ע, ועביד איניש דטעי בין זכר לזכר.

תשובה: אף אם הספרים שלהם היו נקודים, אינו קשה, אי טעי ר"ע בקריאת אותו פסוק. שהרי אפשר שהיה מחלוקת בזאת המלה בספריהם, כמו שיש היום בהרבה מלות, בין מערבי למדינחאי, ובין בן אשר ובין בן נפתלי. והלא אפ"ל בחלוף התיבות היה מחלוקת בספרים, והיה ספק לחכמים, והוצרכו ללכת אחר הרוב. כמו ששנינו במסכת סופרים: אמר ר"ל =ריש לקיש=: ג' ספרים נמצאו בעזרה: ספר מעון, וספר זאטוטי, וספר היא; באחד מצאו: מעון אלהי קדם, ובשנים מצאו: מעונה אלהי קדם, וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב: וישלח את זאטוטי בני ישראל, ובשנים מצאו: וישלח את נערי בני ישראל, וקיימו שנים ובטלו אחד; באחד מצאו כתוב: אחד עשר היא וכו'. ומעתה, לא יקשה לך ההיא דרביה דיואב, אפילו לפי פירושו, שהיה טועה בין זכר לזכר; לפי שבכל ספריהם ג"כ היה כתוב כמו שאנו קורין, ולא היה מחלוקת באותה מלה, והוא לבדו היה הטועה. אמנם, עיקר הפירוש בההיא דיואב, כמו"ש ר"ח ז"ל, דרביה דיואב לא טעה, וזכר אמר, כמו שאנו קורין, אלא שלא השגיח בלמדו ליואב, כשהיה קורא בטעות, ושבתא דעל על. ומשום הכי קראו דוד: עושה מלאכת השם רמיה; דאם המלמד היה טועה, מה רמיה יש בכאן, הלא למד כפי ידיעתו? ועל זה שאל דוד למלמד: היכי אקרייה; שאם יאמר בטעות, כמו שאמר יואב, לא יעשה לו מאומה, כי הוא שוגג שגגת תלמוד; אבל אם יאמר כתקנו, אז עושה מלאכת השם רמיה +ע' במאור עינים (פ' נ"ט) ובעודה בישראל (פ"ו צד שנים עשרה בהערה) שכל זה לראיה ברורה שלא היו נקודות כלל על המקרא אף בזמן חכמי המשנה ועשה עצמו כאילו לא ראה דברי הריב"ש אלו+.

¹⁶ ע"פ קהלת ז'ח. והשוה לשו"ת משפטי עוזיאל הנ"ל על השניות של חובת הדיוק בק"ש.
¹⁷ [אפ"ר]

זמורות וענפים¹⁸, וכך יובן כיצד במקום אחר (פסחים קיב/א) נעשה שימוש במשפט זה בדיוק (ויש אומרים שהוא אף נאמר ע"י רבא עצמו, בן מחלוקתו של רב דימי כאן!).

אם נדקדק בלשון משפט זה, נגלה שלכאורה אין הוא מדוקדק! המלה שְׁבִיטָא היא ממין נקבה, כמוכח, למשל, מן המשפט הקודם שבפי רבא: "שְׁבִיטָא מְמִילָא נְפָקָא" (ולא: נְפָק). לפיכך היינו מצפים למצוא כאן פועל ממין נקבה ("עֲלָת" = נכנסה¹⁹) ולא ממין זכר ("עָל" = נכנס). יתכן שחז"ל השתמשו בפתגם זה בצורתו ה"משובשת"²⁰, כדי להמחיש עד כמה קשה להתנתק משגיאה שהשתרשה, כדוגמת נוסח פתגם זה בעצמו: "שְׁבִיטָא - פִּינָן דְּעָל עָל"²¹.

---

¹⁸ זכור לי ששמעתי כך ואיני מוצאו.

¹⁹ כמו בתלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פג עמוד א: ההיא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא, נבח בה כלבא

²⁰ ניתן לצרף מקרה זה לשורה של מאמרי חז"ל שיש בהם הומור מסוים. והשוה לביטוי "טעות גדול"...

²¹ בניסוחו של פרופ' שמחה קוגוט: נוסח משפט זה הוא ההוכחה לנכונות עיקרון זה, שהרי לפי הדקדוק הול"ל: כיון דעלת דעלת ...